

BİR DÖNEME IŞIK TUTAN ROMAN: PANORAMA

Özlem KAYABAŞI*

ÖZET

Cumhuriyet'in ilanından sonra sadece yönetim şekli değil, olaylar ve durumlar karşısındaki zihniyet de değişmeye başlamıştır. Zihniyet değişikliğinin en hızlı görüldüğü alan sosyal hayat olur. Bu değişikliği hazırlayan da inkılaplardır. Hayatın pek çok alanında yapılması planlanan değişiklikler bazen coşkuyla bazen de tedirginlikle karşılanır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemi ve halkın inkılaplar karşısındaki tavrını anlatan *Panorama*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun iki cilt olarak yazdığı romanıdır. Kronolojik bir sırayla yazdığı romanların sonuncusu olan *Panorama*, 1923'te başlayıp 1950'lere kadar uzanan bir zaman dilimini kapsar. Bu dönemde inkılapların insanlarda uyandırdığı tepkiler üzerinden sosyal ve siyasi hayat manzaraları dile getirilir.

Bu makalede, yazıldığı dönemden romana yansıyan özellikler ifade edilmeye çalışılmıştır. İnkılap taraftarları, aleyhtarları, dünya savaşının çalkantıları ile bozulan mali dengeler, insanların gelirleri arasındaki uçurumlar, bozgunculuk yaparak kolay yoldan zengin olan insanlar, siyaset sayesinde mevki sahibi olanlar toplumun içinden farklı manzaralara işaret eder. Yazar, bunları eleştirel bir bakış açısıyla anlatır.

Sürdürülen hayatın gerçeklerinden hareketle yazılmış *Panorama*, bir döneme ışık tutması, onu özellikle siyasi ve sosyal yönleriyle ele almasıyla belge niteliği taşıyan önemli bir romandır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet döneminde roman, siyasi ve sosyal panorama, Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

A NOVEL ILLUMINATING A PERIOD: PANORAMA

ABSTRACT

After the establishment of republic, not only the constitution of Turkey has changed but also the mentality of the people towards new situations and events. Mentality change can be observed more clearly in social life. This alteration is provided by revolutions and they are not always welcome with joy but also with anxiety. Yakup Kadri Karaosmanoğlu's two-volume novel *Panorama* mirrors the society's attitude after the establishment of republic and revolutions. Karaosmanoğlu's last novel *Panorama* covers the time span of 1923-1950 and recounts the reflections of revolutions on social and political life.

* Dr., Dumlupınar Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: ozlemkayabasi@yahoo.com

The present article focuses on these reflections: Revolutionists, anti-revolutionists, turbulence of World War and the following financial crisis, huge income differences between people, politicians and everyday life in Turkey. The author describes the society with a critical point of view.

Panorama represents the realities of the period and; is, therefore, an important realistic novel that discloses social and political life after the establishment of Turkish Republic.

Key Words: Novel in Republic era, political and social panorama, Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

Edebî metinler genellikle, yazıldıkları dönemin sosyal, ekonomik, kültürel yapısını yansıtır. Dolayısıyla her türlü olayın edebî eserin içinde olması mümkündür. Döneme hâkim olan zevk ve anlayışların, dil ve üslûp özelliklerinin izlerini edebî eserde görmek mümkündür. Böylece edebî eserlerdeki zihniyet ortaya konulabilir. Bu makalede *Panorama* romanının zihniyet özellikleri ortaya konulacak ve 1923 sonrası dönemin siyasî, sosyal ve kültürel panoramasının dikkati çeken yönleri ele alınacaktır.

Panorama, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun belli bir zaman dilimini anlatan romanlarından biridir. *Bir Sürgün* romanından başlayarak Osmanlı İmparatorluğu döneminden Cumhuriyet'in ilanına hatta inkılâplar devrine kadar adeta kronolojik bir sırayla yazdığı romanlarında sözü edilen zamanlara dair pek çok sosyal, kültürel, siyasî olayın izlerini bulmak mümkündür.

Cevdet Kudret, Yakup Kadri'nin yazarlık serüveni konusunda şunları söyler:

“Sanatını dış etkilere alabildiğine açık tutan Yakup Kadri, Fransız romanının gelişimini izleyerek, roman alanında iki yol tutmuştur: İlk XIX. yüzyıl Fransız realist ve natüralistlerinin yolunda, aynı anlayış ve aynı teknikte eserler vermiş (1920-1937); Balzac, İnsanlık Komedyası genel başlığı altında topladığı eserleriyle nasıl Fransız toplumunun Birinci İmparatorluk, Restauration vb. devirlerinin özelliklerini; Zola, Rougon-Macquart dizisiyle, “İkinci İmparatorluk devrinde bir ailenin doğal ve toplumsal tarihi”ni göstermek istediye, Yakup Kadri de, Türkiye'nin Tanzimat'tan bu yana geçirdiği siyasal ve toplumsal evrelerini, birbirini tamamlayan bir roman zinciri içinde tasvir etmiştir... Son olarak, XX. Yüzyıl Fransız edebiyatında görülen “ırmak roman” yolunda eser vermeye başlamıştır (1949'dan bu yana). Marcel Proust, Romain Roland, Roger Martin du Gad, Jules Romains vb. yolunda, hayatın çok geniş bir zaman içindeki akışını, çeşitli yerler, kişiler ve olaylarla verme isteğiyle, Cumhuriyet devrini bir bütün olarak (1952'ye kadar) ele almıştır (*Panorama*, 2 cilt).¹

Böyle bir anlayışla yazan Yakup Kadri'nin *Panorama* romanı da yazarın karakteristik bir özelliğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu romanı önemli ve değerli kılan bir diğer husus da Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanan olayları, inkılâplar karşısında halkın tepkilerini, farklı tiplerin tutumlarını yansıtmasında aranmalıdır.

Panorama romanı, 1949 ve 1952 yıllarında iki cilt olarak yayımlanmıştır. Romanda ele alınan dönem ise, 1923-1952 yılları arasındadır. Bu da romanda ele alınan olayları anlatıcının bizzat kendisinin de yaşadığı gerçeğini ortaya koyar. İkinci cilt birincinin devamı niteliğindedir fakat *Panorama I* daha ziyade yurtiçi meseleleri ele aldığı halde *Panorama II*, Niyazi Akı'nın da söylediği gibi daha başlangıçta, İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır havayla Avrupa'ya uzanır.²

Panorama, Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle başlayan olayları konu edinir. Roman, milletvekili olan Neşet Sabit ile bağ komşusu olan zengin ama ait olduğu Orta Anadolu bölgesinin

¹ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 2 (1911-1922)*, Dünya Kitapları, İstanbul 2004, s. 115-116.

² Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslup*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.151.

özelliklerini de barındıran Mansurzade Hüseyin Efendi'nin konuşmalarıyla başlar. Neşet Sabit'in inkılâbın kanunlaşmasının da etkisiyle rahat bir tavır içinde olması, Hüseyin Efendi'nin değişmeye başlayan medeniyet karşısındaki tutumu anlatılır. Romanın başında, bu iki kişinin karşılaşmaları ve konuşmaları romanın tamamındaki anlayışa da zemin hazırlar. Bu anlayışın temelinde zıtlık vardır. Ortada değişen bir yönetim şekli ve bu yönetimin getirdiği inkılâplar vardır. Bir de hem yönetime hem de inkılâplara karşı hatta düşman olan bir kesim. Romanda bu iki tarafın çatışması, yapılan tartışmalar önemli yere sahiptir. Başlıca kişiler ve olaylar etrafında ülkenin genel vaziyetinin anlatıldığı görülür.

Zihniyetin incelenmesine geçmeden önce romanda dikkati çeken karakterlerin genel bir tanıtımını yapmak gereklidir. Bu karakterler metindeki olay örgüsünün kurulmasında önemli sahiptirler.

Karakterlerin Panoraması

Neşet Sabit ve Halil Ramiz, Namık Ahmet, Yanyalı Fazlı Bey, Avukat Kenan, siyasî hayatın içinde yer alan kişilerdir. Tahinzicade Hacı Emin Efendi yapılan tüm inkılâpların hatta yönetimin bile karşısında durarak bir taraf oluşturur. Oğlu Tahir siyasetin içinde de olsa arka planda sürekli babasının sözünü dinleyen ve aslında onun gibi düşünen bir adamdır.

Servet Bey ve ailesi zengin olmakla beraber çalkantılı bir hayat sürdürürler. Servet Bey, iş yapar gibi görünür ama işine gelmeyen hiçbir şeye karışmaz. Karısı Naşide Hanım sinir hastası bir kadındır. Kızı Sevim hoppa bir kızdır, tecavüze uğradıktan sonra onun da hayatı tamamen değişir. Sinema yıldızlarına hayran olan ve sinemada gördüğü gibi bir hayat sürdürmek isteyen kız, sonunda artiste benzeyen bir adamla kaçır. Kardeşi Nedim de okumak için gittiği İsviçre'de kendini kumara kaptırır.

Siyasî tartışmalar yapan ve inkılâp taraftarlığı ile karşıtlığı arasında sürekli mukayeselerde bulunan Ahmet Nazmi ile Cahit Halid romandaki siyasî düşüncelerin kaynağını oluştururlar. Romandaki fikrî unsurların da çoğunlukla bu ikilinin arasındaki mektuplarda işlendiği görülür.

Kendi içinde yaptığı hesaplaşmalarla dikkati çeken bir diğer kişi Osman Nuri Beyin oğlu Fuat'tır. Babasının intiharı üzerine annesi ve kız kardeşi ile sefalet içinde yaşamak zorunda kalan, aklına takılan problemleri tartışacak kimsenin olmamasından şikâyet eden Fuat, sonunda doğruya ulaşır ama bu doğru onun hayatına mal olur. Kız kardeşi Semra ise heves içinde, akli fikri gezmede, süslenmede olan, içine kapanık bir kızdır. İsteddiği hayata kavuşmak için metres olarak yaşamayı bile göze alır.

Komiser Hamdi Bey, dış görünüşü ile yaşadığı olaylar arasında bağlantı kurulamayan biri olarak anlatılır. Herkesin sevip saydığı ve takdir ettiği komiser, üç karısına işkence ederek öldürmekten, dördüncüsünü de öldürmeye teşebbüsten hapse girer.

Sokaklardaki sefaleti göstermek içinse Pertev ve Ziver adlı iki sokak çocuğu kullanılır. Bu çocuklar sokaklarda yaşadıkları halde kimseden yardım görmezler. Hırsızlık yaparak hayatlarını sürdürmeye çalışırlar. Berna Akyüz Sizgen, toplumun içinde varolan her türlü olayın bu romanda da işlenmesinin doğal olduğunu söyler: "*Panorama* romanı adına uygun bir biçimde toplumun farklı kesimlerine ait panoramalardan oluşur ve bu sebeple bu romanda sokak çocukları gibi daha aşağı halk tabakasına rastlamamız yadırganmayacak bir durumdur".³ Böyle bir anlayışla, yaşanan değişimlerin her yönüyle aktarılması amaçlanır.

³ Berna Akyüz Sizgen, **Mithat Cemal Kuntay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İstanbul**, Doktora Tezi, Ankara 2009.

Romanda sosyal hayatın içindeki değişik pek çok tipe yer verildiği görülür. Bunlardan biri de alafranga tipleridir.

“Ankara romanında olduğu gibi *Panorama*’da da ana tema alafrangalık değildir ama ana temanın yanında ikinci bir düşünce birimi olarak kendini gösterir... Romanda alafranga diyebileceğimiz üç kişi vardır. Bunlar: Sevim, Nedim ve romanın ideal kişisi Fuat’ın kardeşi Semra’dır. İçlerinde sadece Sevim üzerinde detaylı durulmuş, diğerleri ise yüzeysel bir şekilde alafrangalıkları hissettirilecek kadar işlenmiştir”⁴.

Alafrangalık teması değişen hayat tarzına vurgu yapmak için kullanılır. Eski ile yeni arasındaki tezatlar insanların arada kalmalarına neden olur. Bu çatışma unsuru da sosyal hayatın içinden yansımaları gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Eserde belirgin şekilde hikâyeleri anlatılan, etrafında siyasî ve sosyal olayların dile getirildiği insanlar bunlardır. Her birinin hikâyesinin arkasında anlatılmak istenen bir durumun yattığı görülür. Şerif Aktaş da bu konuya ilişkin olarak şunları söyler: “Bu romanda Yakup Kadri, seçilmiş insanlar arasındaki ilişkiden ziyade, aynı memlekette ve aynı zaman dilimi içerisinde yaşamaları sebebiyle birbirini tamamlayan insanlar üzerinde durur. Böylece de memleketin bazı kesitlerini gözler önüne sermeye çalışır”⁵.

Zihniyeti ortaya koyarken romanı oluşturan birkaç tabakadan bahsetmek yerinde olacaktır. Bu tabakaları siyasî, sosyal, fikrî olarak ifade etmek mümkündür. Siyasî olaylar ve bunların insanlar üzerindeki etkileri metnin tamamında işlenir. “Yakup Kadri’nin yarattığı devir umumiyetle ferdi ve kolektif duyuş ve düşünceler arkasında doğar. Yazar bilhassa politik hadiselerle mühim bir yer verir. Hatta bu taraf romancı olması itibarıyla Yakup Kadri’yi zaafa düşürecek kadar ağır basar”⁶. Yakup Kadri’nin romanlarının kaynakları olarak gösterilen yazarın *kendi hayatı ve yaşadığı topluluğun maceraları*⁷, anlatılan siyasî tabloların ve tartışılan fikirlerin de temelini oluşturur. Romanın değerlendirilmesinde de öncelikle siyasî hayatın panoramasını oluşturan kişilere ve olaylara değinilecektir.

Siyasî Hayat

Metinde idealist birer milletvekili olan Halil Ramiz ve Neşet Sabit zamanla hem siyasî hayatın içindeki değişiklikler hem de kendi mizaçları nedeniyle farklı yollara savrulurlar. Halil Ramiz, Atatürk’ün sofrasında yer alırken birdenbire gözden düşen ve parti yönetimi tarafından da sevilmeyen, aykırı bir karakter olarak anlatılır. Ancak karşılaştığı zorluklar, uğradığı iftiralar onu yıldırılmaz, sonuna kadar mücadele eder, yalnızlığına rağmen inkılâpların çizgisinden ayrılmaz. Ancak yaşanan durumdan da memnun değildir. İnkılâbın yeterince iyi uygulanamayışı ve halk tabanına indirilemeyişinden şikâyetçidir⁸. Mebusların maddî durumlarının iyi olması gerektiği gerçeği Halil Ramiz için geçerli değildir. Kendi evinin olmaması da bu durumu ispatlar. Öğrencisi Ahmet Sabri ve ağabeyi Selim Sabri ondan yardım isterler ancak yardımcı olamayacağını anlayınca da ona sırt çevirirler. Neşet Sabit ise birlikte çıktıkları yolda Halil Ramiz’den şahsî ihtirasları nedeniyle ayrılır. Bakan olma sevdasındaki Neşet Sabit ise zaman zaman tavizler vererek istediğine ulaşır. Demokrat Parti saflarına katılır. Bu iki karakter ile birlikte iktidar ve muhalefet arasında yaşananlar, çıkarları için iktidara yakın görünenler, idealleri ile ülke gerçekleri arasında kalanlar sembolleştirilir.

Halil Ramiz gibi düşünen insanlardan biri de Osman Nuri Beyin oğlu Fuat’tır. Babasının çalışkanlığına ve dürüstlüğüne rağmen işinden uzaklaştırılması üzerine intiharı, bütün ailenin sorumluluğunu Fuat’ın üzerine yıkar. Hasta olan annesi ve şımarık kız kardeşi ile yaşar. Hukuk

⁴ Soner Akpınar, “Yakup Kadri’nin Romanlarında Alafrangalık Teması”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/4, Summer 2008, s. 73.

⁵ Şerif Aktaş, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 97.

⁶ Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslup*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.125.

⁷ age., s. 108.

⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.38-39.

fakültesinde okur, gazetelerde tercümanlık yapar. Ancak çevresinde gördüğü insanların tutumlarını beğenmez. Düşüncelerinden dolayı hapse girer, çıktıktan sonra da göz hapsinde tutulur. Fuat'ın en büyük hatası, sürekli okuduğu kitaplarda yazarlarla hayatın gerçeklerinin örtüşmediğini geç anlaması olarak gösterilir. Yaşadığı sefaletin ve başlarına gelen felaketlerin yeni yönetimin suçu olduğuna kendini inandırır. Gerçekle, Atatürk'ün ölümünden sonra yüzleşir. Dünya olaylarını millî bir platform üstünden değerlendirmeyi ve aradığı gerçeği vatan topraklarında bulmayı ister.⁹ Sonunda da inandığı değerler uğruna hayatını kaybeder. Eski-yeni arasındaki çatışma unsurunu bir karakter olarak Fuat'ta görmek mümkündür. Düşünceleri zamanla ve yaşadıklarıyla beraber değişen Fuat, değişimin doğruluğuna inanmasına rağmen geç kalır. Hayatı boyunca kararsız kalan ve bitaraf olan Fuat'ın, karar verdiği zaman hayatını kaybetmesi romandaki tezatlarla verilebilecek bir örnektir.

Dr. Namık Ahmet de, siyasî hayatın içinde anlatılan kişilerden biridir. Parti gençlerinin başkanlık koltuğuna getirmek istedikleri doktorun hayat tarzının halkın geleneklerine uymayıp, onun kazandığı seçimlerin iptaline neden olur. Sonrasında da Alman dostu olarak anılır, yanında çalışan Hemşire Gertrude'a yardım etmesi de insanların gözüne batar. Zamanla Demokrat Parti saflarına katılır.

Siyasî hayatın içinde varolan ancak bunu sadece kendi amaçları için kullanan insanlar da söz konusu edilir. Tahir Bey, Tahincizade Emin Efendi'nin oğludur. Partinin il başkanı olmasına rağmen babasının sözünden çıkmaz ama ona söz de geçiremez. Baba-oğul arasındaki diyaloglarda nesil çatışmasından çok eski-yeni çatışması görülür. Tahir Bey oldukça yetersiz bir adam olmasına ve başkalarından duyduklarından başka bilgiye sahip olamayan biri olmasına rağmen uzun süre parti başkanlığı yapar. Bu durum da siyasetin niteliksiz kişilerin elinde kaldığının bir göstergesidir. Tahir Bey istemediği bir idarenin sallantıda olduğunu gördüğü halde bu idarenin içinde bir parça olmaktan dolayı -bütün nimetlerinden faydalandığı halde- sıkıntı duyar.¹⁰

Yanyalı Fazlı Bey, resmî işler dışında halkla ilişki kurmayan hatta Türkçe bile bilmeyen biridir. Ailesiyle Rumca konuşur, bunu bilen halk da ona tepki gösterir. Siyasîlere yakın durarak kendini parti başkanı seçtirir ve halkı ezmeye devam eder. Kurnazlığı ve zekâsı sayesinde kısa sürede zengin olur. Ona karşı durmaya çalışan köylülerin elinde ise yapacak hiçbir şey yoktur. Bir avukat tutarlar. Avukatın halkı kışkırtmaya çalıştığı söylentisi üzerine Halil Ramiz bu durumu tetkike gönderilir. İki köy arasındaki mera davası da böylece gözler önüne serilir. Halil Ramiz burada gördüğü manzara karşısında şaşkınlığa düşer ancak onun da elinden birşey gelmez. İnsanların siyaseti kendi çıkarları uğrunda nasıl araç olarak kullandıklarını gözleriyle görmüş olur ve idealizmine bir darbe de buradan gelir.

Vali İhsan Turan, iyi niyetle yaptırdığı vali konağı ve orada insanları inkılaplara alıştırmak amacıyla düzenlediği partiler nedeniyle halkın tepkisini çeker. İleri fikirli bir milliyetçi olmasına rağmen halktan beklediği takdiri göremeyişi ve halkın, alışkanlıklarını değiştirmemekteki ısrarı onu da çaresiz bırakır.

Siyasete yakın olmakla kesesini dolduranların en dikkati çekenini Servet Bey'dir. Banka idare meclisi reisi olmasına rağmen yeterli bilgiye sahip olmayan, kendi çıkarına olmayan işlerle uğraşmayan biridir. Zamanla büyük bir servet sahibi olur. İnsanlara rütbeleri ve servetleri derecesinde kıymet verir. İkinci Dünya Savaşı'nın söylentileriyle birlikte yasa dışı işler yapmaya ve parasını İsviçre bankalarına yatırmaya başlar. Ailesiyle bağlarının kuvvetli olduğunu söylemek zordur. Sinir hastası bir karısı, tecavüze uğradıktan sonra hastalanan bir kızı ve kumar müptelası bir oğlu vardır.

⁹ age., s.406.

¹⁰ age., s.356.

“*Panorama* romanında daha çok, aileden gelme değil de sonrada kazanılan bir zenginlik durumuyla karşılaşırız”.¹¹ Bu tiplerin en belirginini olan, Servet Bey’e yakın durarak zengin olan ve zengin insanlar arasında da uzun süre itibar gören Sırrı Bey de sonradan zengin olması ve hayatını işine geldiği gibi sürdürmesiyle tanınır. Okuma-yazması kıt bir müteahhittir. Avrupa görmek bir yana İstanbullu bile değildir. Ancak görgü ve cemiyet hayatı bakımından İstanbullulardan aşağı kalmaz. Karşılıklı dönen devlet işleri sayesinde zengin olur. Şatafatı sever. Fakat en son Servet Bey’le giriştiği bir kooperatif işinde başarılı olamaz, Servet Bey de ona destek olmayınca iflas eder. Zamanla o da safını değiştirir ama değişen bir şey olmadığını görür ve doğup büyüdüğü yer olan doğunun bir iline geri döner. Sırrı Bey, iktidara yakın görünerek siyaseti çıkarları için kullanan insanları temsil eder.

Romanda sözü edilen siyasî düşüncelerin zaman zaman ağır tenkitleri de içerdiği görülür. Bu durum yaşanan hayatın zorluklarından, inkılâbın gereğince uygulanamayışından ve Atatürk sonrası yönetimin yaşadığı sorunlardan kaynaklanır. “Parti genel sekreterinden gençlere kadar herkes iktidardan bir hisse kapmak için uğraşılıyor”¹², “inkılâbın politik emellerle çevrilmesi”¹³ politika sahnesinde çevrilen kirli oyunları anlatan ifadelerdir. Bürokraside yer alan insanların çıkarları dışında hareket edemeyişleri; çıkarları dışında bir olay karşısında da iftira silahına kolaylıkla başvurabilmeleri şiddetle eleştirilir

Yönetime yapılan tenkitlerin daha çok geçim sıkıntısıyla beraber düşünüldüğü görülür:

“Yedi yıldır çekmediğim eza, cefa kalmadı. Bir kesatlık, bir kıtlık, bir pahalılık... Bu da yetmiyormuş gibi, başımıza bir de “İlaşe Teşkilatı” diye birşey çıkarıp yiyeceği, içeceği vesikaya bağlamasınlar mı? Etten, kemikten tut da tuzuna biberine kadar herşey birdenbire piyasadan çekilip de ahali, günlerce aç ve biilaç kalmasın mı?... Şeker ise, adeta lüks maddelerden addedilmeye başladı. Bir avuç pirinç bir dizi inci kıymetine çıktı. Gelsin kara ekmek, gitsin kara ekmek... Giyim kuşam meselesine gelince, neredeyse, millet yalınayak, başıkabak dolaşacaktı”.¹⁴

1946 seçimleri ve bu seçimlerden ne Halk Partisi’nin ne de Demokrat Parti’nin memnun kalmaması da siyasî anlamda bir tenkit olarak metinde yerini bulur. Halk Partili olarak bilinen yerlerde Demokrat Parti’nin, Demokratların beklendiği yerde Halk Partisi’nin seçilmesi şaşırtıcı olarak görülür.¹⁵

Yapılan tenkitlerin sadece tek taraflı olduğunu düşünmemek gerekir. Romanda sürekli ve herşeyi eleştiren Tahincizade Emin bazen kendi beklediği değişimlerden de memnun kalmaz. Demokrat Parti’nin siyasette yaratacağı ılımlı havayla, değişeceğini umduğu şeylerin aynı kalması canını sıkır: “Arapça ezan yasağı bile henüz kalkmamıştı. Karı, kızan sokaklardan yine açık saçık dolaşıyordu. Mekteplerde, oğlanlarla kızlar yine bir arada okuyordu”¹⁶ ifadelerinde Tahincizade’nin memnuniyetsizliğini görmek mümkündür.

Siyasetin içinde olmamasına rağmen, siyasete olduğu kadar sosyal hayatın getirdiklerine karşı da keskin düşüncelere sahip olan Tahincizade Emin Efendi, her devre uyması ile tanınan, işgalci düşmanla bile geçinmenin bir yolunu bulan ancak inkılâplar karşısında değişimi kabullenmeyen bir tiptir. Onun bu düşünceleri inatçı kişiliğinin olduğu kadar geleneğe bağlı oluşunun ve değişimi reddeden anlayışının sonucudur. Şapka kanunu yürürlüğe girdikten sonra evinden dışarı çıkmayı bile reddeder, kendini dine verir. Karısını kaybettikten sonra kendisinden yaşça oldukça küçük hizmetçisi ile evlenir. Oğlu Tahir’in parti başkanlığı yapmasına anlam

¹¹ Berna Akyüz Sizgen, **Mithat Cemal Kuntay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında İstanbul**, Doktora Tezi, Ankara 2009.

¹²Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Panorama**, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 154.

¹³ age., s.151-152.

¹⁴ age., s.534.

¹⁵ age., s.563.

¹⁶ age., s.569.

veremez ancak işlerinin yolunda gitmesi ve kendi çıkarları için bu duruma katlanır görünür. Zamanı geldiğinde oğluyla bile büyük tartışmalara girmekten çekinmez. Karşıt düşüncelerin varlığı roman boyunca ifade edilir. Emin Efendi bu karşıtılıkların en sivri ve radikal tarafı olarak dikkati çeker. O da siyaseti çıkarları için kullanan kişilerden biri olarak anlatılır.

Panorama II, dünya siyasetiyle ilgili olaylar çevresinde gelişir. Öncelikle İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşta özellikle Almanların Avrupa'yı kasıp kavuran hücumları anlatılır. Fransa gibi kültürel bakımdan örnek alınan bir ülkenin on gün içinde yerle yeksan olmasına hayret edilir. Bu olayların bu derece canlı ifadesinde Servet Bey'in ailesiyle İsviçre'ye giden Mühendis Ragıp'ın etkisi de vardır. Ragıp orada konuştuğu farklı ülkelere mensup insanlardan hem onların Türkiye hakkındaki düşüncelerini hem de savaşın gidişatı hakkındaki fikirlerini alır. Avrupa'da herhangi bir ülkenin değil İsviçre'nin seçilmesi de anlamlıdır. Yazar hem tedavi için(1926) hem de elçilik göreviyle (1942 ve 1959 yılları) bulunduğu bu ülkeyi anlatmayı tercih eder.¹⁷

Sosyal Hayat

Eserin siyaset ile ilişkili olarak değerlendirilebilecek bir diğer unsuru sosyal hayat ve bu hayatın içindeki değişikliklerin insanlardaki etkileridir. İnkılâpların varlığı özellikle sosyal hayatın içindeki değişimlerle dikkati çeker. İnsanların alışkanlıklarından vazgeçmelerinin zorluğu ve inkılâpların halk tabanına indirgenemediği düşüncesi bu değişimin gerçekleşmesinin önündeki engeller olarak belirir. Halil Ramiz inkılâbın halk tarafından benimsenemeyişini şöyle dile getirir: "Biz tepeden inme bir inkılâbın köksüz öncüleriyiz ve sayımız o kadar az ki, her an milyonların içinde kaybolup gitmek tehlikesine maruz kalabiliriz".¹⁸

Sosyal hayatı etkileyen unsurların en önemlisi Atatürk'ün vefatıdır. Ondan önce, insanların yapılan inkılâplar karşısında daha ılımlı oldukları ancak onun ölümünden sonra durumun inkılâpların ve inkılâp yanlılarının aleyhine döndüğü görülür. Ahmet Nazmi, Cahit Halit'e yazdığı bir mektupta inkılâp ateşinin "Kemalist Türkiye'nin anahtarlarını Babıâli tembelhanesinin bekçileri eline teslim ettiğimiz gün söndüğünü"¹⁹ söyler.

Halkın bir kısmı sefalet içinde yüzerken bir kısmı da kısa zamanda milyoner olur. Özellikle *Panorama II*'de İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşananlar ve zengin-fakir arasındaki uçurumun büyümesi dikkatlere sunulur:

"Sokaktaki adam, pırasanın kilosu 70 kuruşa çıktığı için homur homur homurdanıyordu; dükkândaki adam, kesatlıktan acı acı sızlanıyordu. Çiftçi, tütününün, pamuğunun yada buğdayının elinde kalmasına kızıyor; tüccar, alıp satacak mal bulamadığına hırslanıyordu. Öbür yandan ise bu kesatlık, yoksulluk ve kıtlık ülkesinde bakımsız toprakları kaplayan yabancı otlar gibi boyuna milyonerler türemekteydi... Şimdiden, Türk lirasının satın alma kudreti, tepesi aşağı düşmeye başlamıştı. Bunu gören milyonerlerin çoğu ehveni şerdir diye paralarını arsaya, emlake yatırmaktan başka çare bulamıyordu ve yangından mal kaçırarak kimselerin telaşıyla eski, yeni, sağlam, çürük, ucuz, pahalı demeyip, birbirlerini ite kaka, köşklerin, konakların, yalıların, apartmanların üstüne üşüşüyorlardı".²⁰

II. Dünya Savaşı'na girilmemesine rağmen insanların, özellikle maddî anlamda eşitsizlikler yaşamaları da sosyal hayatın bir gerçeği olarak eserde yer alır: "Halk bu tür sıkıntılarla boğuşurken memleket zenginlerinden bazıları da paralarını güvence altına alma kaygısına düşmüş ve bu nedenle döviz kaçakçılığı gibi işlere yönelmişlerdir".²¹ Kendi ülkesine hizmet etmek yerine kişisel çıkarlarını düşünen insanların varlığı inkılâbın uygulanamayışının da bir nedeni olarak gösterilir.

¹⁷ Mehmet Emin Uludağ, *Üç Devrin Yol Ayrımında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Anı Yayıncılık, Ankara 2005, s. 9.

¹⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.57.

¹⁹ age., s.122.

²⁰ age., s.450-451.

²¹ Berna Akyüz Sizgen, *Mithat Cemal Kuntay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İstanbul*, Doktora Tezi, Ankara 2009.

Bireylerin kendi başlarına hareket etmek yerine kolektif bir yapılaşma ile ortak bir amaç uğruna mücadele etmeleri gerektiği düşüncesi vurgulanır.

Diyarbakır Halkevleri'nde kâğıt kalem bile bulmak mümkün değildir. İstanbul ve Ankara'dan gelen gazete ve mecmualara el sürülmemiştir.²² Bu da romanda inkılâpları halkın tam anlamıyla benimsemediğini gösteren işaretlerden biridir.

“Türk toplumunun sosyal yapısı açısından zengin malzeme sunan *Panorama* romanında İstanbul'u merkez alan siyasî gelişmeler yaşanmaz”.²³ Siyasetin merkezi Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte yer değiştirir. Toplumun her kesiminden insanın durumu dile getirildiği gibi siyasî hayatın hem İstanbul hem de Ankara cepheleri söz konusu edilir. Anadolu'dan Avrupa'ya kadar geniş bir coğrafyadan söz edilmesine rağmen bu durum, siyasîden çok sosyal panoramayı dile getirmek için kullanılır.

Fikrî Hayat

Eserde inkılâp konusundaki hararetli tartışmaların ve fikirlerin toplandığı iki odak noktası vardır. Bunlar birbirlerine yazdıkları mektuplarda düşüncelerini dile getiren İzmir dış ticaret ofisi müdürü Cahit Halit ile Diyarbakır ve İstanbul'da edebiyat ve felsefe öğretmenliği yapan sonradan felsefe profesörü olan Ahmet Nazmi'dir. İstiklal Harbi'ne mektepten kaçıp katılan bu iki arkadaş arasında da tezatlıkların olduğunu görmek mümkündür. Düşüncelerindeki paralellığe rağmen Cahit Halit daha atak ve gözü pek bir adamken, Ahmet Nazmi daha pasif, daha düşünceli ve temkinlidir. Profesör olduktan sonra düşünceleri daha ılımlı olmaya başlar. İstiklâl mücadelesinin bitmediğini düşünür. Halka yakın olmak ve onun istediklerini gerçekleştirmek gerektiğine inanır. Halktan kopuk bir bağımsızlık ve inkılâp düşüncesine anlam veremez.

Burada Yakup Kadri'nin fikir hayatında önemli yer işgal eden *Kadro* dergisi akla gelmektedir. Zira Cahit Halit ve Ahmet Nazmi'nin inkılâp ve halkın inkılâba yaklaşımı konusundaki tartışmalarında Kadrocuların düşüncelerinin yansımalarını bulmak mümkündür:

“*Kadro*'culara göre devrim tanımlaması iki aşamalıdır: İhtilâl ve inkılâp. Türk Kurtuluş Savaşı'nı siyasal bağımsızlığın elde edilişi ve dolayısıyla ilk aşama olarak algılayan *Kadro*, ikinci aşamayı iktisadî bağımsızlığın elde edilmesi olarak tanımlamaktadır”.²⁴

Halkın inkılâbın gerçekleştirilmesinden sonraki tutarsız ve kararsız tutumu bu noktada yazarı rahatsız eder. Çünkü ona göre inkılâp tam anlamıyla gerçekleşmemiştir.

İki arkadaşın düşüncelerinin derinliği, anlatılanların yazarın kendi düşünceleri olabileceği gerçeğini akla getirir. Cahit Halit bir zamanlar Avrupa'nın büyük bir parçasını sömürürken, değişenin ne olduğunu sorgular. Ekonomik kalkınmayı bir dava olarak görür ve bunu gerçekleştirmek için kendi yapımıza uygun bir ekonomik kalkınma planı yapılması gerektiğini söyler. Ancak Türkiye'nin ihtiyacı olan herşey yabancıların elindedir. Para, fabrikalar hatta esnaf sınıfı bile yabancıdır. Kapitülasyonlar kalkınca yabancıların başka ülkelere gitmesi Türkiye'nin ekonomik yapısını dağıtır. Osmanlı'dan Kemalist rejime de böyle bir Türkiye kalır.²⁵ Ülkenin ekonomik kalkınma planları üzerine düşüncelerin de dile getirildiği *Panorama*, inkılâba dair her şeyi ifade etmesiyle de farklı bir roman anlayışının örneği olarak değerlendirilebilir.

Doktor Namık Ahmet'in fikirleri de farklı yönleriyle romanda yer alır. Özellikle nüfus davası ve gelişmiş, rasyonel bir sağlık organizasyonu düşüncesi dikkati çeker. Ayrıca yeni bir köy

²² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.111.

²³ Berna Akyüz Sizgen, *Mithat Cemal Kuntay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İstanbul*, Doktora Tezi, Ankara 2009.

²⁴ Mustafa Türkeş, *Kadro Hareketi Ulusçu Sol Bir Akım*, İmge Kitabevi, Ankara 1999, s.106.

²⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 115-117.

teşkilatı projesi ve Ankara'nın yönetim merkezi olarak belirlenmesi hakkında da radikal düşünceleri vardır. Ankara'ya gelen Amerikalı bir iş adamının tek bir binadan hükümet merkezi fikrinin uygulanamayışını eleştirir. Ona göre:

“Urbanizm bakımından olsun, sıhhat ve rahatlık bakımından olsun, ortaya bu kadar inestetik, bu kadar irrasyonel bir şehir çıkarmak hatasına düşmezdik, ikincisi ilk inkılâp ekibimizin hamleli unsurlarının arsa spekülasyonları içinde yıpranıp gitmelerini önler ve bu suretle Millî Mücadele ahlâkının devamını temin etmiş olurduk”.²⁶

Doktor Namık'ın bir diğer dikkate değer düşüncesi inkılâbı uygulayanların düştükleri yanlışlardır:

“Başta bulunanlar, bu misyonu (...) ilinde Tahincizade Tahir gibi dar kafalı, küçük kasaba eşrafının, (...) ilçesinde Yanyalı Fazlı soyundan vurguncuların, dalaverecilerin eline vermekle gerçek idealistlerin emniyetini kötüye kullanmışlar; bütün devlet cihazını, daha ilk günden, köhne Babîli bürokratlarına devir ve teslimle ileri hamleleri kösteklemişler, inkılâbın dinamik ruhunu statik bir idare içinde boğmuşlardır. Başta bulunanlar, bundan daha kötü, bundan daha ağır bir suç işlemişlerdi: Prensiplerin diktatoryası yerine, şahısların otokrasisini kurmuşlar ve akıncı unsurlara hiçbir hareket imkânı bırakmamışlardı”.²⁷

Bu cümlelerde yönetimin halk tabanına yeterince nüfuz edemeyen yaklaşımının eleştirildiği görülür. İnkılâbın dinamik bir varlığa sahip olduğu ve dinamik, genç bir kadro tarafından yapılabileceği ifade edilir. Önceki idarenin anlayışına bağlı olan insanların elinde inkılâp düşüncesinin zedelendiği ve amacına ulaşmaktan uzaklaştığı vurgulanır.

Türkiye'nin, ülke içinde bu kadar tenkit almasına rağmen ülke dışında özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'nın ortasında sessiz ve sakin kalmış bir “millî sığınak” olarak değerlendirilmesi de dikkat çekicidir. Bu konuda Fuat'ın mecmuada tanıştığı Sırpça çevirmeni genç de

“Türkiye’de bir inkılâp olmuş, ileri ve halkçı bir rejim kurulmuş, bunun kendine mahsus birtakım prensipleri varmış diye. Ve bunun adına Kemalizm derlerdi... Bunu, bütün geri kalmış ve köle milletleri irtica zincirinden ve emperyalizm boyunduruğundan kurtaracak bir hidayet yolu telakki ederler”²⁸ diyerek Türkiye'nin dışarıdan nasıl izlendiğini ve takdirle karşılandığını ifade eder. Ancak geldiğinde gördüklerinin anlatılanlarla ilgisi bulunmadığını da ekler.

Düşüncelerin değişmesi için belirli bir zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Modern Türkiye'nin eski zihniyete dayalı olarak değerlendirilmesi inkılâbı destekleyenler arasında şaşkınlığa neden olur. Doktor Namık'ın söylediği “bu lâik Cumhuriyet rejiminde köylülerimizin imam nikâhıyla hala dört karı aldıklarından haberin yok mu?”²⁹ cümlesi inkılâbın getirdikleriyle halkın düşünceleri arasındaki farkı ortaya koymasından bakımından dikkate değerdir. Bu düşünceye paralel olarak düşünülebilecek başka örnekler de vardır. Doktorun yanında çalışan Hemşire Gertrude ile tedaviye gelen Anadolu insanlarını kıyaslamasında da bu durum görülür. Doktor Namık, Anadolu insanının perişan hâlini gördüğünde, sürekli çalışmasına rağmen üstü başı, elleri pırıl pırıl kalabilen hemşirenin onlarla ilgilenmesine, onlara bakmasına izin vermez. Gertrude'un Yahudi oluşu ve bundan dolayı sürülmek istenmesi anlatılır ve “Almanya'dan yayılan düşüncelere kendini kaptıranların Yahudiler'e karşı düşmanca tavır aldıklarına dikkat çekilir”.³⁰

Anadolu insanının yenilikler karşısındaki mesafeli tutumuna verilebilecek bir diğer örnek de yönetimle ve yeniliklerle arası hiç iyi olmayan Tahincizade Emin Efendi'nin hayatındadır. İkinci evliliğinde hükümet nikâhı da yapıldığı halde onun için asıl geçerli olan imam nikâhını

²⁶ age., s. 287.

²⁷ age., s. 518.

²⁸ age., s. 313.

²⁹ age., s.281.

³⁰ Alev Sınar Uğurlu, “Türk Romancısının Gözüyle II. Dünya Savaşı”, *Turkish Studies*, Volume 4/1-II, Winter 2009, s. 1747.

kıydırmayı da ihmal etmez. Böylece insanların alışkanlıklarından kolayca vazgeçemedikleri gerçeği bir kere daha vurgulanır.

Yabancı unsurların etkisinden kalma açık şekilde eleştirilir. Millî olana değer verilmesi gerektiği vurgulanır:

“Zaten bu devir, öyle bir devirdi ki, hiç kimsenin hiç kimseye güveni kalmamıştı. Muhalefet saflarında olsun, iktidar çevrelerinde olsun, herkes, birbirini kötülemele meşguldü”³¹, “yerli malı bütün gerçek değerler, bir an içinde sıfıra indi ve bunların yerine fikir borsasına yabancı matahı birtakım kıymet hükümleri sürüldü”³² “bize fikirler ve kanaatler de doğrudan doğruya garptan gelir. Fakat, posta paketleri içindeki şeyler gibi buruşuk olarak”³³

Bu ifadeler sosyal hayatta yaşanan acıların ve çekilen sıkıntıların ülkenin yönetiminde de yaşandığını gösterir. Dışarıdan alınan düşüncelerle millî olan problemlerin çözümlenemeyeceği anlatılmak istenir.

“Köhne bürokrasinin mevzuat ve şekil skolastiği, yirmi beş yıl içinde inkılâpçının ahlâkını da bozmuştu. Onu, kendi bünyesi gibi amelimanda(işsiz), kalp, hantal bir hale sokmuş ya da sadece kalıplaştırmıştır”³⁴

Yapılan herşeyin boşuna olabileceği, inkılâbın halka dayanmadığı ve halkın kolaylıkla benimseyemediği düşünülünce inkılâbın köksüz olduğu gerçeğinden daha çarpıcı bir gerçek ortaya konulur. Bu da insanların durağanlıktan dolayı düşünce ve hareket kabiliyetlerini kaybetmeleri halinde, mücadelenin de kaybedilebileceği gerçeğidir.

Tenkrit edilen konulardan bir diğeri de irtica meselesidir. Bunun şahıs olarak en dikkati çeken timsali Tahincizade Emin Efendi'dir. Şapka kanunundan sonra evinden dışarı çıkmaması, Halk Partili olan oğluna tenkitlerde bulunması, Atatürk'ün yönetiminin bile ehl-i İslam'a göre olmadığını düşünmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Hükümetin din dersleri kanunu, basın ve seçim kanunu gibi kanunlar çıkarması da inkılâp karşıtlarının istedikleri tepkiler değildir. Mecliste derebeylik, ağalık, ittihatçılık, medrese döküntüleriyle Osmanlı kozmopolitleri aynı çatı altındadırlar.³⁵

İnkılâbın karşısında duran güçlere karşı çıkılmadığı takdirde bireysel olarak da baskı altında kalınacağı belirtilir. İnkılâp karşıtlığının kademe kademe artacağı vurgulanır:

“Dışarıda bütün heykeller, anıtlar, sütun yada kitaplar tuz buz edildikten; cadde meydan, park, gezi diye ürbaniizm namına ne yapılmışsa hepsi yıkılıp yakıldıktan, kırılıp geçirildikten; kaldırımlar birer ayak yolu haline sokulduktan sonra, iş, pek tabii, olarak, evlerimizin içine dayanacaktır”³⁶

Bu cümleler Millî Mücadele'ye ve inkılâplara geç de olsa inanmış olan Fuat'ın ağzından dökülür. Burada yeni yönetim anlayışının tenkidinin yanında inkılâp karşıtlığı da ifade edilir.

Atatürk'ün ölümü üzerine yazılan bölümde halkın onun düşüncelerinden çok maddî varlığına önem verdiği anlatılır. Yabancı ülkelerin de aynı derecede keder duydukları ifade edilir. Atatürk'ün hayata vedası, inkılâpların uygulanmasına ve benimsenmesine en büyük sekteyi vurur. Onun varlığının bile inkılâpların teminatı olduğu gerçeği ortaya çıkar.

Siyaset, aydın ve halk arasında geçen bir roman olan *Panorama*'da yazarın fikir ve tecrübelerinin yansımalarını görmek mümkündür. İnci Enginün, Yakup Kadri'nin romanlarını değerlendirirken siyasî hayat-aydın-halk arasındaki ilişkileri şöyle açıklar:

³¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Panorama**, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.572.

³² age., s.573.

³³ age., s.573.

³⁴ age., s.581.

³⁵ age., s.584.

³⁶ age., s.599.

“Aydının görevini yeterince yapamadığı suçlamasının itirafı olan *Yaban*’dan sonra, halk ile bağı koparmış aydının çıkar peşindeki siyasetçilerin ve ülküsünü kaybetme yolundaki insan ve partilerin güçlü tenkidi *Panorama* romanında yer alır. Romancının gelecek için *Ankara*’da beslediği umutlar *Panorama*’da sönmüş gibidir. Siyaseti tenkidinde siyasetin boşuna gevezeliklere dönüşünden şikâyet eder”.³⁷

Sözünü ettiği geniş coğrafyaya rağmen umudunun kalmayışı yazarın karamsarlığının da göstergesidir:

“*Panorama*’da, İstanbul’un Surdibi’ndeki yıkık dökük, yoksul evlerde, düşmüş ailelerin savrulan hayatlarından tutun da, İzmir’den, Diyarbakır’a, Ankara’dan Anadolu’nun bir köyüne, oradan da Avrupa’nın birçok yerlerine kadar Türkiye’nin ve dünyanın görünümünü vermeye çalışan yazar, neredeyse hiçbir umut ışığı göremez”.³⁸

Sonuç

Panorama, yazıldığı dönemin gerçeklerini yansıtmaktadır. Ele alınan bu gerçeklikler roman kahramanları ve romanda ifade edilen düşüncelerle gözler önüne serilir. Makalede öncelikle, romanda dikkati çeken karakterler ve temsil ettikleri durumlar anlatılmıştır. Sonra da eserin düşünce dünyasını oluşturan siyasî, sosyal ve fikrî hayat üzerinde metinden hareketle değerlendirmeler yapılmıştır.

Yakup Kadri, kendi hayatının bedbinliği ve çalışma hayatında gördüklerinin ışığında Cumhuriyet sonrası geniş bir panoramasını ortaya koyar. Anlattığı döneme kendisinin de şahitlik etmesi olayların gerçeklik derecesini artırır. Hem ülke içinde hem de ülke dışında yaşanan sıkıntılar, değişen yönetim anlayışının ve sosyal hayatın insanlar üzerindeki baskıları hissettirilir. Anlatımda belirgin şekilde göze çarpan şey zıtlıkların ve farklılıkların bir arada verilmesi ve taraf tutmadan olayların tüm boyutlarıyla gözler önüne serilmesidir. Yazarın gazetecilik geçmişi ve milletvekilliği yapmış olması, bununla beraber halkı yakından tanınması, *Kadro* zamanında sol düşüncüyü inceleme fırsatı bulması, imparatorluktan millete geçiş devirlerine kendisinin bizzat şahitlik etmiş olması *Panorama* romanında meyvelerini verir. Roman, Cumhuriyet dönemi Türkiye’sini anlattığı gibi, Yakup Kadri’nin de hayatının panoramasını verir.

³⁷ İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 257.

³⁸ Hüseyin Su, “Adalardan Bir Roman Kıtası Panorama”, *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, Yıl:6, Sayı:65-66-67, 2002, s.643.

KAYNAKÇA

- AKI Niyazi, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslup**, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- AKPINAR Soner, “Yakup Kadri’nin Romanlarında Alafrangalık Teması”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 1/4, Summer 2008, s.62-76.
- AKTAŞ Şerif, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- AKYÜZ SİZGEN Berna (2009), **Mithat Cemal Kuntay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında İstanbul**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- ENGİNÜN İnci, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.
- KARAOŞMANOĞLU Yakup Kadri, **Panorama**, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- KUDRET Cevdet, **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 2(1911-1922)**, Dünya Kitapları, İstanbul 2004.
- SINAR UĞURLU Alev, “Türk Romancısının Gözüyle II. Dünya Savaşı”, **Turkish Studies**, Volume 4/1-II, Winter 2009, s. 1739-1764.
- SU Hüseyin, “Adalardan Bir Roman Kıtası Panorama”, **Hece Türk Romanı Özel Sayısı**, Yıl:6, Sayı:65-66-67, 2002, s.636-649.
- TÜRKEŞ Mustafa, **Kadro Hareketi Ulusçu Sol Bir Akım**, İmge Kitabevi, Ankara 1999.
- ULUDAĞ Mehmet Emin, **Üç Devrin Yol Ayrımında Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Anı Yayıncılık, Ankara 2005.